

თარგმნის ფსიქოლინგვისტური მოდელი

მოცემული კვლევის ობიექტია თარგმანი ფსიქოლინგვისტურ ასპექტში, კვლევის საგანია ფსიქოლინგვისტური პარამეტრებისა და თარგმნის თვისებების განმარტება.

თემის აქტუალურობა დაკავშირებულია თარგმნის ფსიქოლინგვისტური კვლევი-სათვის საჭირო თეორიულ-მეთოდოლოგიური საშუალებების არ არსებობასთან.

სამეცნიერო სიახლე მდგომარეობს თარგმნის ფსიქოლინგვისტური პარამეტრების განსაზღვრაში და თარგმნის ფსიქოლინგვისტური თვისებების გამოვლენაში.

სტატიის მიზანია საქართველოში დაიწყოს თარგმნის პროცესის შესწავლა და თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლების შემუშავება ფსიქოლინგვისტურ ასპექტში. ამ მიზნის მისაღწევად საჭიროა გადაიჭრას შემდეგი ამოცანები: 1. გამოიკვეთოს მეტყველების ძირითადი ფსიქოლინგვისტური პარადიგმები; 2. მათ საფუძველზე განისაზღვროს თარგმნის ფსიქოლინგვისტური პარამეტრები; 3. გამოიკვეთოს თარგმნის ძირითადი კოგნიტიური ტიპები, აღინიშნოს მათი ფსიქოლინგვისტური პარამეტრები და თვისებები ლინგვისტურ თარგმანთმცოდ-ნეობასთან მიმართებაში; 4. დაისახოს მეთოდოლოგიური საფუძვლების განვითარების პერსპექტივები.

კვლევის მეთოდებია: თეორიულ-მეთოდოლოგიური ლიტერატურის ანალიზი, მიღებული მონაცემების შედეგების ექსტრაპოლაცია თარგმნის ლინგვისტურ თეორიაში, შედარებით-შეპირისპირებითი ანალიზი.

ზოგადად მეტყველებისა და მთარგმნელის შემოქმედების კვლევისას ყველაზე ზუსტ განმარტებას იძლევა შემდეგი პარამეტრები: პირველი - ა. ნ. ბარანოვისა და დ. ო. დობროვოლსკის კოგნიტიური თეორია სამი სქემის შესახებ ინფორმაციის გადმოცემის დროს (შესაბამისად, თარგმანი სრული, შემოკლებული და მოკლე სქემის მიხედვით), მეორე - ნ. ხომსკის ენის სიღრმისეული და ზედაპირული სტრუქტურების თეორია, მესამე - „ენობრივი სახეობების თეორია“ (ბ. მ. გასპაროვი), მეოთხე - კოდური გადასვლების თეორია მეტყველების წარმოქმნისა და აღქმის დროს. (ლ.ს. ვიგოტსკი), მეხუთე - ფსიქოლინგვისტური, კოგნიტიური და პიროვნული კომპეტენციების კომპლექსის კონცეპცია (ა. ა. ლეონტიევი).

ჩვენი კვლევის თეორიული მნიშვნელობა განისაზღვრება იმით, რომ ის ხელს უწყობს თარგმნის დროს კოდების გადართვის გაგებას, შიდა და გარე მეტყველების ფუნქციონირების გაგებას, უნივერსალური საგნობრივი კოდის გაგებას, კონცეპტისა და კონცეპტუალური წარმოდგენების გაგებას. კვლევის პრაქტიკული გამოყენება დაკავშირებულია იმასთან, რომ თარგმნის თავისებურებების კვლევა კოგნიტიურ-ფსიქოლინგვისტური პოზიციებიდან ხელს შეუწყობს მთარგმნელობითი დიდაქტიკის განვითარებას, მთარგმნელების კვალიფიკაციის ამაღლებას. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ რეალურ სიტუაციაში თარგმანს განახორციელებს არა ლინგვისტი, არამედ რომელიმე სფეროს სპეციალისტი, რომელმაც იცის საგანი, მაგრამ დიდად არ ზრუნავს ლინგვისტურ ნორმებზე, სწორ ფორმულირებებზე. არის ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც საქმე გვაქვს არაპროფესიონალ, ან გამოუცდელ მთარგმნელთან. თუმცა არც პროფესიონალი მთარგმნელები არიან დაზღვეული არა ოპტიმალური

კოგნიტიური და ფსიქოლინგვისტური ოპერაცი-ებისგან და, შესაბამისად, არაადექვატური გადაწყვეტილებისგან. ყველა ასეთ შემთხვევაში ოპერატიული რეკომენდაციებისათვის სასარგებლო იქნება გვექონდეს სრული ინფორმაცია მთარგმნელის მეტყველება-აზროვნებით შემოქმედებაზე. თარგმნის კოგნიტიურ-ფსიქოლინგვისტური თეორია ხელს შეუწყობს იმის გაგებას, თუ რომელ მეტყველება-აზროვნებით ასპექტზეა საჭირო ყურადღების გამახვილება.

ამ სტატიაში თარგმნის კოგნიტიურ-ფსიქოლინგვისტური პარადიგმებიდან განხილული იქნება სიღრმისეული და ზედაპირული სტრუქტურების პარადიგმა.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ეს პარადიგმა, ეხება შედარებით კონკრეტულ გრამატიკულ კონსტრუქციებს, თუმცა აქვს დიდი განმარტებითი შესაძლებლობა, მისი საშუალებით შესაძლებელია კარგად დავინახოთ ბილინგვიზმისა და თარგმნის არსი. ჩვენ ვთვლით, რომ ეს არის გენერაციული გრამატიკის თეორია, რომლის ძირითადი ცნებებია სიღრმისეული და ზედაპირული სტრუქტურები (სს) და (ზს). ნ. ხომსკის თეორია პოსტულირებს რამდენიმე სიღრმისეული სტრუქტურის არსებობას: არსებითი სახელი+ზმნა, ზმნა+არსებითი სახელი (ობიექტი), ატრიბუტი +არსებითი სახელი, ზმნა+გარემოება, განმსაზღვრელი (არტიკლი) +არსებითი სახელი. ეს სტრუქტურები შეადგენენ ყველა ენისთვის ერთიან უნივერსალურ გრამატიკას, და ხომსკის აზრით, მოწმობენ „აზრის უნივერსალური ენის“ არსებობას. მეტყველების წარმოქმნის დროს სიღრმისეული სტრუქტურები ტრანსფორმაციების დახმარებით გარდაიქმნება ზედაპირულ სტრუქტურებად - მრავალნაირი სახის სინტაქსურ სტრუქტურებად, რომლებიც ქმნიან გამონათქვამს ამა თუ იმ ცოცხალ ენაზე. მეტყველების აღქმის დროს, პირიქით, ზედაპირული სტრუქტურები, რომლებიც ქმნიან გამონათქვამს ამა თუ იმ ცოცხალ ენაზე, იშლება უფრო დაბალი რანგის სტრუქტურებად, და საბოლოოდ იშლება საგნებისა და მოვლენების ურთიერთდამოკიდებულების გააზრების მინიმალურ კვანტებად. განვიხილოთ რამდენიმე კონცეპცია, რომელიც ცდილობს განავითაროს ხომსკის თეორია. ლ. ს. ბარხუდაროვის აზრით, სიღრმისეული სინტაქსური ურთიერთობები „ხასიათდება, პირველ რიგში, არა თავისი გამოხატვის ფორმებით, არამედ თავისი სემანტიკით, თავისი შინაარსობრივი მახასიათებლებით. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეს ურთიერთობები ერთნაირი ყველა ენისთვის, თუმცა მათი ფორმალური გამოხატვა წინადადების ზედაპირულ სტრუქტურაში განსხვავდება სხვადასხვა ენებში“ [2, 165]. (თარგმანი მ.მ). სიღრმისეულ სინტაქსურ კავშირებს, ჩვენი აზრით, მიეკუთვნება ისეთები, როგორცაა „ მოქმედება - მოქმედი პირი“ (Ученике читает - მოსწავლე კითხულობს), „მოქმედება - მოქმედების ობიექტი“ (Ученик читает книгу - მოსწავლე კითხულობს წიგნს), „მოქმედება - მოქმედების ადრესატი“ (Ученик дал брату книгу-მოსწავლემ მისცა ძმას წიგნი), „განსაზღვრებითი“ კავშირები სიტყვის ყველაზე ფართო გაგებით, ანუ „სუბსტანცი-ისა“ და მისი ნიშნის კავშირი (Ученик умный - სტუდენტი ჭკვიანია, умный ученик - ჭკვიანი სტუდენტი, громко разговаривает - ხმამაღლა საუბრობს, громкий разговор - ხმამაღალი საუბარი და ა.შ). „სიღრმისეული სინტაქსური კავშირის ძირითადი ტიპების შიგნით ასევე შეიძლება გამოვყოთ ტემპორალური, ლოკალური, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი და ა.შ.“ [2,165]. (თარგმანი მ.მ). სამწუხაროდ, ბარხუდაროვმა მოკლედ მოხაზა თავისი შეხედულება გენერაციული გრამატიკისა და თარგმანთმცოდნეების ურთიერთობაზე და თავისი შეხედულებები ამ მიმართულებით აღარ განავითარა.

ჩვენი აზრით, პრაქტიკული თვალსაზრისით მიზანშეწონილია არა უნივერსალური, ზოგადი სიღრმისეული და ზედაპირული სტრუქტურების პოსტულირება, არამედ ლინგვოსპეციფიური სიღრმისეული და ზედაპირული სტრუქტურების პოსტულირება. აქ შედის: 1). (სს), ათვისებული ადრეული ბავშვობიდან და ასახავს უბრალო

საგნობრივ სიტუაციებს, რომელთა სემანტიკურ-გრამატიკული სტრუქტურა მოდიფიცირებულია რეალობის კოგნიტიურ-ლოგიკური ასახვის ტრადიციით. (მაგალითად, Меня зовут... - მე მქვია.../ Мне... лет - ვარ...წლის/У меня есть...- მე მაქვს... /На улице тепло. - ქუჩაში თბილა./Идет дождь. - მოდის წვიმა./ და ა.შ. 2).სემანტიკურ-გრამატიკული (ზს), ათვისებული შემდგომი სოციალიზაციის პროცესში (განათლება, პროფესიონალური მოღვაწეობა, კომუნიკაციურ-ინფორმაციული გარემო). ეს (ზს) ასახავს უფრო რთულ საგნობრივ სიტუაციებს, რომელთა სემანტიკურ-გრამატიკული სტრუქტურა მოდიფიცირებულია არა მხოლოდ სინამდვილის კოგნიტიურ-ლოგიკური ასახვის ტრადიციით, არამედ ლინგვოკულტურით და პრაგმატიკით. (მაგალითად, У нас много времени. - ჩვენ გვაქვს ბევრი დრო, /зачем? - რისთვის? /Он очень стар для этой должности - ის ძალიან მოხუცია ამ თანამდებობისთვის, /У нас кончается сыр. - ჩვენ გვითავდება ყველი./В том году зима в Грузии бывла холодная. - იმ წელს ზამთარი საქართველოში იყო ცივი). ასეთი სემანტიკურ-გრამატიკული სტრუქტურების კატალოგიზაციის პრობლემის გადაჭრა ხდება ლინგვისტების, მთარგმნელების და ლექსიკოგრაფთა მიერ. (ე. ვ. პადუჩევა, უ. დ. აპრესიანი, ი. მელჩუკი და სხვები). ახლა ამას წარმატებით წყვეტენ ავტომატური მთარგმნელები. მაგალითად, Google translate, Prompt, და სხვა.

თუ განვიხილავთ მეტყველების წარმოქმნისა და აღქმის თეორიებს (ტ. ვ. ახუტინა [1, 78-105], ა. ა. ლეონტიევი, ტ. ვ. რიაზოვა და სხვები) შეიძლება მივიდეთ იმ დასკვნამდე, რომ შინაგანი მეტყველება არის რთული ფენომენი და კოდირების პროცესი შედგება შემდეგი ეტაპებისგან და კოდებისგან (ასევე მათი ქვე-ეტაპებისგან და ქვე-კოდებისგან): 1) სემანტიკურ-გრამატიკული (ტექტოგრამა-ტიკული, ფენოგრამატიკული, ტემარემატიკული, ზედაპირულ-სინტაქსური); 2). არტიკულაციურ-აკუსტიკური.

სემანტიკურ-გრამატიკული კოდი შეესაბამება ზემოთ ნახსენებ შინაგანი მეტყველების „შუალედურ“ კოდს. კოდური გადასვლები ბილინგვურ და მონოლინგვურ სიტუაციებში მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთმანეთისგან და მოითხოვს განმარტებას. როდესაც ხდება მეტყველებაწარმოება მონოლინგვთან კონცეპტი გადადის შინაგანი მეტყველების ერთტიპურ პატერნებში (სემანტიკურ-გრამატიკულ აკუსტიკურ-არტიკულაციური კოდების თანამიმდევრობაში) და შემდეგ - გარე მეტყველებაში. ბილინგვებთან კი კონცეპტი გადადის შინაგანი მეტყველების მრავალტიპურ პატერნებში (სემანტიკურ-გრამატიკულ აკუსტიკურ-არტიკულაციური კოდების თანამიმდევრობაში) და დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელ ენაზე იქნება ნაწარმოები გარე მეტყველება. მეტყველების აღქმის დროს მონოლინგვთან გარე მეტყველება ერთ ენაზე გადადის შინაგან მეტყველებაზე და (უსკ) -ზე (უნივერსალური საგნობრივი კოდი).

ნ.ი.ჟინკინი ავითარებს ლ.ს.ვიგოტსკის იდეას: აზრი წარმოიქმნება უნივერსალურ საგნობრივ კოდში (უსკ), „გამოსახულებებისა და სქემების ენა“, შემდეგ იგი გადაკოდირდება შუალედურ კოდში, რომელიც, თავის მხრივ, გადაკოდირდება გარეთ (გარე მეტყველება). მეტყველების გაგების დროს ხდება საპირისპირო პროცესი: მეტყველება გადაკოდირდება ჯერ შუალედურ კოდში, შემდეგ კი (უსკ)-ში და, ამრიგად, შედის გრძელვადიან მეხსიერებაში. [3,352c]. ნ.პ. ბეხტერევი ექსპერიმენტულად გვიჩვენებს კოდის გადასვლების ნეიროლინგვისტურ ბუნებას მეტყველების აღქმაში: ჯერ გონებაში ჩნდება ნიმუში, რომელიც ასახავს სიტყვის ხმოვან ატრიბუტებს; ეს არის ტვინის მიერ ვერბალური სიგნალის დამუშავების პირველი ეტაპი, კოდის გადასვლის პირველი ფაზა. პირველადი აკუსტიკური სურათი განიცდის ტრანსფორმაციას, რომელიც დაკავშირებულია წარმოდგენილი სიტყვის მნიშვნელობის ანალიზთან; ჩნდება "შეკუმშული შუალედური ნიმუში", რომელიც იმეორებს აკუსტიკური

სიგნალის ყველა ძირითად მახასიათებელს, მაგრამ მასში ჩნდება აზრობრივი ელემენტები; თუ სიტყვა სუბიექტისთვის ნაცნობია, ნიმუში ტრანსფორმირდება სიტყვის მნიშვნელობად, თუ ის უცნობია, ინახება მოკლევადიან მეხსიერებაში. შუალედური პატერნი გარდაიქმნება (უსკ)-ად. ავტონომიურ კოდში მსგავსი მნიშვნელობის სიტყვები ქმნიან აზრობრივ პატერნებს. ჟღერადობით მსგავს სიტყვებს ამ დროს აქვთ მსგავსი აკუსტიკურ-არტიკულაციური პატერნები. სქემატურად კოდური გადასვლები ასე გამოიყურება:

მეტყველების აღქმა: გარე მეტყველება>აკუსტიკურ-არტიკულაციური პატერნი /კოდი > შუალედური (სემანტიკურ-გრამატიკური) პატერნი/კოდი> უსკ >კონცეპტი.

მეტყველების წარმოქმნა:

აზრობრივი წარმოდგენა > უსკ > შუალედური (სემანტიკურ-გრამატიკური) პატერნი /კოდი > აკუსტიკურ-არტიკულაციური პატერნი/კოდი > გარე მეტყველება

კოდური გადასვლები მთარგმნელებთან ანალოგიურია კოდური გადასვლებისა ბილინგვებთან ზოგადად, მაგრამ განსხვავდება შემდეგით: 1) კომბინაციით ან მეტყველების აღქმისა და მეტყველების წარმოქმნის თანხვედრით, 2) ორენოვანი კომუნიკაციური სიტუაციით, იმ შემთხვევაში როცა იცვლება ადრესატი და ადრესანტი - ორმხრივი კომუნიკაციით ორ სხვადასხვა ენაზე, 3) სამეტყველო აქტების თავისებურებით, რაც გულისხმობს ადრესანტის შეტყობინების გადაცემას მესამე პირისთვის-ადრესატისთვის - სხვა ენაზე., 4) დამოუკიდებლობის უქონლობით. დროის დეფიციტის დროს ზეპირი და სტენოგრაფიული თარგმანი უშვებს „სრულ კალკირებას“- სიტყვასიტყვით თარგმანს, რომლის დროსაც, ჩვენი ვარაუდით, შესაძლებელია არ გვქონდეს კონცეპტი რგოლი, (უსკ), ასევე არ იქნება ტექტოგრამატიკული და ნაწილობრივ ფენოგრამატიკული გადაკოდირება აზრი/მეტყველება, 5) ზეპირი მეტყველების სპეციფიური სტრესული სიტუაციით, რაც მოითხოვს გადაწყვეტილების სწრაფ მიღებას და შესწორების არ არსებობას, ეს კი განაპირობებს კონტროლის ეტაპის მოშლას, რის შედეგადაც გახმოვანდება ნაკლებად დამუშავებული ან საერთოდ დაუმუშავებელი შინაგანი მეტყველება.

როდესაც ვსაუბრობთ კოგნიტიური კომპეტენციების როლზე მთარგმნელობით საქმეში, აუცილებლად უნდა გამოვყოთ საწყის ენაზე რეფერენტის სახელის გადართვა შესაბამის სახელზე თარგმნის ენაზე. უნდა აღვნიშნოთ რეფერენტული სიტუაციების ადეკვატური ვერბალური რეპრეზენ-ტაცია, სამყაროს სუდათის სემენტები, რომელიც ასახულია ენებში. ზოგ შემთხვევაში მთარგმნელი თარგმნის პროცესში იძულებულია შეუცვალოს კატეგორიზაცია ორიგინალის ერთეულებს უცხოენოვანი სამყაროს ენობრივი სურათის შესაბამისად. ასეთი ოპერაციების განხორციელების შესაძლებლობა თარგმნის დროს ეფუძნება სხვადასხვა ენების ნიშანთა სისტემის ცოდნას და ასევე შესაბამის კულტურებში სამყაროს სიმბოლური სურათის ცოდნას.

თარგმანი სრული სქემის მიხედვით, (ანუ „ტრანსფორმაციული“, გენერაციული გრამატიკის მიხედვით) წარმოჩნდება როგორც თარგმნილი გამონათქვამის ზედაპირული სტრუქტურის ანალიზი, როგორც ინფორმაციის დანაწევრება, ინფორმაციის კვანტების შეფარდება სიღრმისეულ სტრუქტურებთან, სიღრმისეული სტრუქტურის გენერაციული სემანტიკის სინთეზი და ტრანსფორმაცია თარგმნის ენის ზედაპირულ სტრუქტურებად. გენერაციული სემანტიკის თვალსაზრისით ხდება საწყისი გამონათქვამის კონცეპტის ტრანსფორმაცია, გარდაქნა ახალ ფორმად, რომელიც უზრუნველყოფს ტექსტის სემანტიკურ, აზრობრივ, წარმოსახვით და ლინგვოკულტურულ ადაპტაციას. ლინგვისტური თვალსაზრისით, ეს არის თარგმანი, რომელიც ხორციელდება სინტაქსური, მორფოლოგიური და ლექსიკურ-გრამატიკული ტრანსფორმაციების დახმარებით. მაგალითად: сидел, положив

ногу на ногу - იჯდა ფეხი-ფეხზე გადადებული, пройти сквозь огонь и воду – ცეცხლში და წყალში გასვლა.

სრული კალკირება, გენერაციული გრამატიკის თვალსაზრისით, წარმოადგენს უბრალო ტრანსფერს ზედაპირული სტრუქტურების უცხო ენიდან (უე) თარგმნის ენაზე (თე). ამ დროს ხდება სიღრმისეული სტრუქტურების გვერდის ავლა, ან მათი გავლა მინიმალური მოცულობით. ასევე არ ხდება საწყისი გამონათქვამის აზრობრივ-წარმოსახვითი (კონცეპტუალური) ტრანსფორმაცია და კოგნიტიური დამუშავება. ხდება მხოლოდ ენობრივი ფორმის მინიმალური დამუშავება. ლინგვისტური თვალსაზრისით, ეს არის სიტყვასიტყვითი თარგმანი, „სრული კალკირება“, თითქმის სიტყვიერი გადაკოდირება და ლექსიკური შესაბამისობის როლში უბრალო ენობრივი შესაბამისობების გამოყენება. მაგალითად, C условием сделки ознакомился. - გარიგების პირობებს გავეცანი.

თარგმანი მოკლე სქემით, ანუ „კლიშირებული“ თარგმანი გენერაციული გრამატიკის თვალსაზრისით გულისხმობს მდგრადი ზედაპირული სტრუქტურის (კლიშე, მეტყველებითი შტამპი, იდიომა) ნახევრად ავტომატურ წარმოქმნას თარგმნის ენაზე. ეს ზედაპირული სტრუქტურები შეესატყვისება კლიშეს, მეტყველებით შტამპს და იდიომას საწყის ენაზე, თუმცა ორივე მზა გამონათქვამს აქვს სხვადასხვა სიღრმისეული სტრუქტურა და კონცეპტი. ლინგვისტური თვალსაზრისით, ეს არის თარგმანი იდიომატური ექვივალენტების დახმარებით, ანუ „ფუნქციონალური ანალოგებით“. თარგმანის ეს ტიპი გვხვდება რიტუალური ფორმულების გადმოცემის დროს. მაგალითად, Динный день - დღე მშვიდობისა, с днем рождения! –გილოცავ დაბადების დღეს! Не кантовать - არ გადატრიალდეს. როგორც წინა შემთხვევაში აქაც ხდება კონცეპტუალური წარმოდგენის კოგნიტიური დამუშავება, თუმცა გვაქვს საწყისი წარმოსახვის ავტომატური ტრანსფორმაცია ენობრივი ფორმის ცვლილებასთან ერთად.

ტრანსფორმაციული თარგმნის დროს აღქმის ეტაპზე ბილინგვი აღიქვამს, აანალიზებს, აცნობიერებს თანამოსაუბრის მეტყველებას, ხოლო მეტყველების წარმოქმნის ეტაპზე ახორციელებს აზრობრივი წარმოსახვის სინთეზს ადეკვატურ ორიგინალურ გამონათქვამთან თარგმნის ენაზე. კოდური გადასვლების სრული ციკლის დროს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია უნივერსალური საგნობრივი კოდი, რომელიც ირთვება ყოველ ეტაპზე, სადაც ჩართულია კონცეპტი. ეს უნივერსალური საგნობრივი კოდი ახდენს ერთი კულტურის კონცეპტის გადაკოდირებას მეორე კულტურის კონცეპტად. ასევე გადაკოდირებს მეტყველებას და კონცეპტს მეტყველებად. უამრავი სემანტიკურ-გრამატიკული სტრუქტურა და მათ უკან მდგარი მენტალური წარმოდგენები სხვადასხვა ენაში სხვადასხვაა. საწყისი ენის ენობრივი სტრუქტურადან თარგმნის ენის სტრუქტურაზე გადასასვლელად საჭიროა კონცეპტის შექმნა, რომელიც შერწყმულია ინტელექტუალურ დამაბულობასა და ენერგეტიკულ რესურსთან.

მთლიანობაში, „ტრანსფორმაციულ თარგმანს“ მიყვავართ ოპტიმალური მთარგმნელობითი გადაწყვეტილებისკენ. მაგრამ აქ ჩნდება ტრანსფორმაციების თანმდევი ეფექტები, რომელთა გამოჩენამ შეიძლება შეამციროს მისი ხარისხი. აღქმის დროს ეს არის ინფორმაციის არასაკმარისი დამუშავება და „შიდა მეტყველების - უსკ“ არაზუსტი გაგება კოდის გადართვისას, რაც დიდ წილად პასუხისმგებელია თარგმნის არსებით შეცდომებზე. თარგმნის ენაზე მეტყველების წარმოებაში ეს არის ცუდად დამუშავებული ან დაუმუშავებელი შინაგანი მეტყველება, ვერბალიზაციის პროცესის ვოკალიზაცია, უფრო ზუსტად, შინაგანი მეტყველების ვოკალიზაცია ვერბალიზაციის პროცესში. ეს გარეგნულად ვლინდება აგრამატიზმებში, ლექსიკურ შეცდომებში, გამოყენების შეცდომებში,

თავსებადობის დარღვევაში. ასევე, ცუდად დამუშავებულმა შინაგანმა მეტყველებამ შეიძლება გამოიწვიოს: პლენაზმი (გამეორება, სინონიმური ვარიანტების ჩამოთვლა), ზედმეტი ინტერპრეტაცია (გააზრებულობა, ორიგინალის აზრის თავისუფალი განვითარება), დესემანტიზებული, განუსაზღვრელი, ფართო სპექტრის სიტყვების გამოყენება.

მთარგმნელის კომპეტენციების, სტილისა და სტრატეგიების პარადიგმასთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ:

1) მთარგმნელობით საქმიანობაში „ტრანსფორმაციული“ თარგმანის დომინირების დროს შეიძლება ვივარაუდოთ რომ მთარგმნელს აქვს პროფესიული კომპეტენციებისა და გამოცდილების შედარებით მაღალი დონე, საკმარისი კომპეტენციები, რომ მიაღწიოს საკმაოდ თავისუფალ თარგმანს, ზომიერ ადაპტაციას; კარგად იცის მთარგმნელობითი კონვენციები და ნორმები (აქედან გამომდინარე, მთარგმნელობითი ტექსტის მაღალი პირობითობა და ნორმატიულობა). მთარგმნელის იდიოსტილი ტრანსფორმაციულ თარგმანში ასახავს მის მოტივაციას, გადასცეს ინფორმაცია იმ ენაზე (ანუ უცხო ენაზე), რომელიც გასაგებია ადრესატისათვის. თანაბარი დამოკიდებულება ვლინდება როგორც ადრესატის, ასევე ადრესანტის, საწყისი ტექსტის, სამიზნე ტექსტის, სამიზნე ენის და საწყისი ენის მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ ტრანსფორმაციული თარგმანი არ შეიძლება იყოს თავისუფალი ხარვეზებისგან, ის გამოირჩევა ინფორმაციის გაგებისა და დამუშავების მაღალი ხარისხით.

ლიტერატურული თარგმანის, როგორც თარგმნის ფორმის („ხისტი კალკირება“) დომინირება, ასახავს ფორმალიზმს, სამიზნე ენის ნორმების უგულვებელყოფას, რაც შეიძლება მიუთითებდეს არაპროფესიონალურ ან დამწყებ დონეზე. რაც შეეხება მთარგმნელის სტრატეგიებსა და იდიოსტილს, თარგმანი ხასიათდება შემდეგით: მასში დომინირებს ზედმიწევნითი სტრატეგიები, გამოხატული გაუცხოება (გადახრები პირობითობიდან და ნორმატიულობიდან), მთარგმნელის არ აღიარება თარგმნის სუბიექტად. მთარგმნელის იდიოსტილი ასახავს მის მოტივაციას – ფორმალურად ზუსტად გადმოსცეს ორიგინალის შინაარსი ადრესატის აღქმის გათვალისწინების გარეშე.

დასკვნა

თარგმანის პროცესის აღწერა კოგნიტურ-ფსიქოლინგვისტური მოდელის დახმარებით, რომელიც აერთიანებს ზემოთ აღწერილი პარადიგმების არსებით ცნებებს, საშუალებას იძლევა გაფართოვდეს ემპირიული მიდგომა, რომელიც ჭარბობს თარგმანის სწავლების საფუძველში და მოიცავს თარგმნის შეცდომების აღრიცხვას, ანალიზს, მათ ენობრივ აღწერას, ადეკვატური თარგმანის შექმნას. თარგმანის ზემოაღნიშნული ფსიქოლინგვისტური ცნებების პარამეტრიზაცია და ალგორითმიზაცია შესაძლებელს ხდის უფრო მკაფიოდ შეფასდეს მთარგმნელის მეტყველება-აზროვნებითი მოქმედებები; ხსნის შემცენებით-ფსიქოლინგვისტური თვალსაზრისით თარგმნის არჩეულ მეთოდებსა და ხერხებს; გარკვეული მეთოდების განმეორებით, ის იძლევა თარგმნის სტილის (იდიოსტილის) დახასიათების საშუალებას, პროფესიონალიზმის შეფასებას და მთარგმნელობითი საქმიანობის გაუმჯობესების რეკომენდაციების გაცემას.

ლიტერატურა:

1. Ахутина Т. В. Модель порождения речи Леонтьева – Рябовой: 1967-2005 // Психология, лингвистика и междисциплинарные связи, М.: Смысл, 2008. С. 78-105.

2. Бархударов Л. С. Язык и перевод (вопросы общей и частной теории перевода). М.: Международные отношения, 1975. 241 с.
3. Выготский Л. С. Мышление и речь. Изд-е 5-е, испр. М.: Лабиринт, 1999. 353 с.
4. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. М.: Смысл, 1997. 221 с.

Medea Metreveli
Telavi State University

Psycholinguistic model of translation
Abstract

The object of this study is translation in the psycholinguistic aspect, the subject of the study is the definition of psycholinguistic parameters and translation properties.

The topicality of the topic is related to the lack of theoretical-methodological means necessary for psycholinguistic research of translation.

The scientific novelty lies in defining the psycholinguistic parameters of translation and revealing the psycholinguistic properties of translation.

The aim of the article is to start the development of the theoretical-methodological foundations of translation in the psycholinguistic aspect.